

Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad

- Dansk Numismatisk Forening • Føroya Myntsavnarafelag • Myntsafnarafélag Íslands •
- Norsk Numismatisk Forening • Numismatiska Föreningen i Åbo • Skånes Numismatiska Förening •
- Nationalmuseets Myntkabinett • Den kgl. Mønt- og Medaillesamling • Kungl. Myntkabinettet •
- Lunds Universitets Historiska Museum • Myntkabinettet, Universitetet i Oslo •
- Suomen Numismaattinen Yhdistys • Svenska Numismatiska Föreningen •
- Arkeologisk museum, Universitetet i Stavanger • NTNU Vitenskapsmuseet •
- Uppsala universitets myntkabinett • Numismatiska Forskningsgruppen •
- Myntsafn Seðlabanka og Þjóðminjasafns •

*Gylde møntlignende smykker fra
700-årenes Mellemøsten*

*Eckersbergs portræt af Reutze
Et genfundet maleri*

*Digitalisering av Bror Emil Hildebrands
samling av vikingatida engelska mynt
på EKM – KMK*

Bramslevskattene – en foreløbig status

Nr. 1 • Januar 2024

Oslo *M*yntgalleri

**MYNTER • MEDALJER • SEDLER
KJØP • SALG • AUKSJONER**

OSLO:
Elisenbergveien 35, 0265 Oslo
Postboks 1403 Vika, 0115 Oslo
Tel.: 22 41 60 00
E-mail: kontakt@oslomyntgalleri.no

BERGEN:
Tel.: 95 17 53 70
E-mail: oyvind@oslomyntgalleri.no

HAUGESUND:
Øvregata 226, 5525 Haugesund
Postboks 4043, 5506 Haugesund
Tel.: 90 88 77 66
E-mail: eirik@oslomyntgalleri.no

www.oslomyntgalleri.no

Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad

Nordisk Numismatisk Union Medlemsblad er udgivet siden 1936 af Nordisk Numismatisk Union. Udkommer i 2024 med fire numre: januar, marts, september og oktober.

Ikke medlemmer kan tegne abonnement ved henvendelse til Lars Eriksson: lars.i.backa@gmail.com

Redaktion:

Hovedredaktør:

Jens Christian Moesgaard
jens.christian.moesgaard@ark.su.se

Ansvarlig over for presseloven:

Formand for Dansk Numismatisk Forening, Michael Wagner Christiansen.

Lokalredaktioner:

Møntkabinetterne i de enkelte lande
Norge:

Håkon Roland,
hakon.roland@khm.uio.no

Island:

Vakant

Sverige:

Cecilia von Heijne
Cecilia.vonHeijne@shm.se

Finland:

Frida Ehrnsten,
frida.ehrnsten@kansallismuseo.fi

Danmark:

Line Bjerg, line.bjerg@natmus.dk

Annonceredaktion:

Torben Hansen
num-rap@numismatik.dk

Eftertryk af artikler med videre kun med forfatterens tilladelse og kun med angivelse af kilden.

Afleveret fra trykkeriet i uge 2
Dystan & Rosenberg ApS.

ISSN 0025-8539

INDHOLD

Artikler

Claus Feveile

Gylde møntlignende smykker fra 700-årenes Mellemøsten 5

David Burmeister & Helle W. Horsnæs

Eckersbergs portræt af Reutze Et genfundet maleri. 12

Eeva Jonsson

Digitalisering av Bror Emil Hildebrands samling av vikingatida engelska mynt på EKM – KMK 20

Torben Trier Christiansen

Bramslevskattene – en foreløbig status 24

MØNTAUKTIONER

Dit jyske alternativ når du skal købe og sælge
Vi afholder 2 årlige møntauktioner, forår og efterår
Kontakt os for salg af enkeltmønter, samlinger og gl. sedler

Vore traditionelle auktioner indeholder altid mange
spændende ting, moderne møbler, smykker, kunst m.m.

Se vor hjemmeside www.ho-auk.dk for næste auktionsdato

HOLSTEBRO AUKTIONER

Stationsvej 76, 7500 Holstebro, Tlf. 97 40 11 11

www.ho-auk.dk

Gyldne møntlignende smykker fra 700-årenes Mellemøsten

Af Claus Feveile

I vikingetiden ser man ofte mønter brugt som smykker. Det gælder både danske og karolingiske mønter fra 800-årene, arabiske dirhemer fra 8-900-årene og senere engelske mønter omkring år 1000. Omdannelsen fra mønt til smykke kan ske helt simpelt ved blot at prikke hul nær blankettens kant og trække den på snor sammen med f.eks. glasperler, men det kan også være mere forfinet, ved at tilføje en øsken, indramme mønten i en omgivende bort eller pålodde en nåleanordning på den side, der efterfølgende ikke skal være synlig (Audy 2018).

Fælles for alle disse mønter er, at der langt overvejende er tale om sølvmønter. Det er helt naturligt, for vikingetiden var sølvets tidsalder. Men en række imponerende skattefund viser dog, at guld bestemt også var en del af metalomløbet i vikingetiden. Her tænkes især på skattefundene fra Vester Vedsted og Fæsted nær Ribe i Sydjylland (Grundvad og Poulsen 2021) og Honskatten ikke langt fra Oslo i Norge (Fuglesang og Wilson 2006). I sidstnævnte indgik da også guldmønter, der alle var forsynet med en påsat øsken. Hovedparten af dem var arabiske dinarer – en mønttype der ellers er nærmest ukendt i Skandinavien.

Fig. 1. Fragment af et vedhæng fra SJM 3 Posthustorvet i Ribe (x968, ID22301642).

Det store fragment nederst er selve smykket, hvor teksten ses i positiv, mens de tre mindre fragmenter er korrosionsskaller fra det store fragment. Derfor ser man her den samme udsmykning, bare i negativ og spejlvendt.

Ca. 300%

Det er væsentligt at bemærke, at ovenstående eksempler er mønter, der i sin oprindelse har været tiltænkt en almindelig cirkulation som betalingsmiddel og først på et senere tidspunkt er blevet ændret til at være et smykke. De er blevet *demonetareret*. Men der findes en lille gruppe af møntlignende smykker. Her er der tale om smykker, der ikke på noget tidspunkt har været tiltænkt en funktion som mønt. Der er altså tale om en direkte fremstilling af smykker, hvor motivvalget er en mere eller mindre direkte kopiering af motivet fra en mønt. Det er sidstnævnte som denne artikel skal give et eksempel på. Og endda af en helt særlig slags, der, så vidt det vides, ikke tidligere har været erkendt i dansk sammenhæng, nemlig møntlignende imitationer af arabiske dinarer.

Fund fra Ribe og Leiderdorp

Det ældste Ribe, grundlagt lige omkring år 700 efter vor tidsregning, har været kendt arkæologisk fra en række udgravninger siden 1970'erne. I 2017-18 blev den seneste større forskningsudgravning, SJM 3 Posthustorvet, gennemført som et samarbejde mellem UrbNet, Aarhus Universitet og Sydvestjyske Museer. I modsætning til de tidligere tolkninger kan vi nu se, at der på begge sider af et gadeforløb har stået helårshuse kontinuerligt fra 720'erne og 150-200 år frem. De tykke kulturlag er således bevaret frem til begyndelsen af 900-årene, mens lag og konstruktioner fra yngre vikingetid desværre er ødelagt af pløjning allerede i middelalderen, så den senere del af vikingebyen kendes primært gennem sporadiske fund i det middelalderlige pløjelag (Sindbæk 2022; 2023).

Udgravningen af den komplicerede lagfølge, der primært består af rester af husenes gulvlag samt udendørsarealer omkring husene, kan opdeles i en række faser, der på baggrund af blandt andet årringsdateringer (dendrokronologi), kulstof 14-dateringer samt genstandsdateringer kan dateres indenfor en kortere årrække på 10-30 år. På den måde kan vi detaljeret følge udviklingen i f.eks. skiftet fra hjemlig produktion af glasperler frem til ca. 780'erne, hvor den afløses af en omfattende import af glasperler fra Mellemøsten, omkring det nuværende Egypten, Jordan, Syrien.

Fig. 2. Vedhængen fra Leiderdorp i Holland. Til venstre ses smykket fra forsiden med teksten i positiv, men bagsiden til højre viser bagsiden, hvor teksten ses spejlvendt og som fordybninger.

Efter Verhoeven 2016.

Ca. 140%

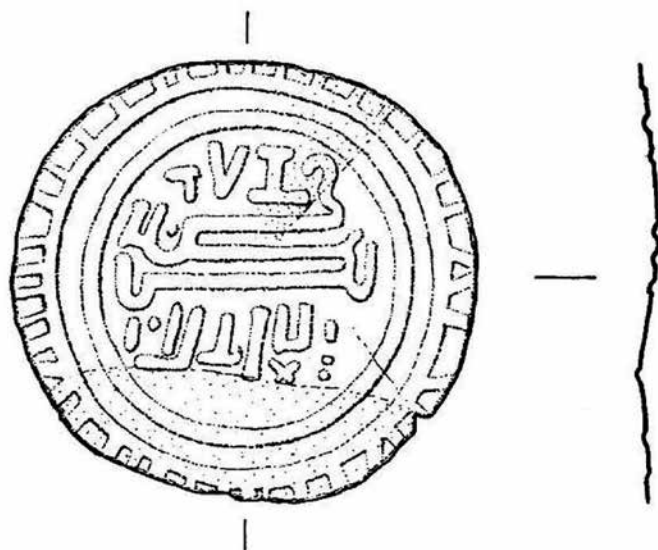

Fig. 3. Vedhænget (?) fra New Rudlam i England. På snittet ser man tydeligt den bliktynde plade.
Efter Davies 2011.

Fra udgravningen i 2017-18 fandtes i fase F9 (ca. 760-ca. 790) et par fragmenter af en ganske tynd kobberlegeret skive med imitation af arabiske skrifttegn (Fig. 1) (Feveile 2023). Stykket, der må opfattes som et møntsmykke, er kun fremrenset på den ene side, ved at det kraftige korrosionsslag er løsnet fra selve genstandens overflade. Den modsatte side er således helt dækket af korrosionsrester og kan ikke fremrenses. Skiven er så tynd, at der uden tvivl er tale om et brakteatpræg, hvormed stykket altså er ensidigt. Der er ikke bevaret øsken eller andre former for ophæng på den bevarede del, men det må der oprindeligt have været. Fragment fra Ribe har nemlig så store ligheder med et fund fra Leiderdorp i Nederland (Fig. 2) (Verhoeven 2016, 201; Verhoeven & Dijkstra 2017, 335), hvor den tynde metalskive er udvidet med en flig der er rullet sammen i rørform og dermed danner en lille øsken, at stykket fra Ribe må opfattes på samme måde.

Mens Leiderdorp-fundet, der også er fremstillet af en kobberlegering, imiterer forsiden af en guldmønt, en dinar, fra Umayyade-dynastiet (661-750), er det nye fragment fra Ribe en imitation af en

Fig. 4. Den lille stak med 4-7 vedhæng fra ASR 9 Posthuset i Ribe (x500, ID 200061517, NM KMMS FP 7025.1).

Det synlige smykke ses fra bagsiden, derfor er skriften spejlvendt og optræder som fordybninger.

Pilene peger på rester af mindst fire små rørformede øskener.

Fig. 5. Perler og møntsmykker fra Tuna Båtgrov 75.

Efter Nylén & Schönback 1994.

tilsvarende guldmønts bagside. Endnu en brakteat, der imiterer en arabisk mønt, kendes fra West Rudham i England, og den har et noget andet udseende og mangler øskenen (Fig. 3) (Davies 2011, 213).

Men det nye fund er ikke det eneste eksempel fra Ribe. Efter vi er blevet opmærksomme på ligheden mellem det nye stykke fra Ribe og fundet fra Leiderdorp, må et tidligere fund fra Ribe tages op til nærmere eftersyn. Det drejer sig om et fund fra ASR 9 Posthuset udgravet i 1990-91, der i sin tid blev publiceret som en lille stak af 4-7 møntimitationer med udgangspunkt i Umayyade-dirhemer (Fig. 4) (Feveile 2006, 299, nr. 63). Også det fund er desværre i en ret dårlig bevaringstilstand. Stakkens to ydersider er stempelidentiske og viser de negative aftryk med indskrift af arabiske skrifttegn. Det kan ikke med sikkerhed afgøres, om det man ser er selve bagsiderne af brakteater, eller om vi ser aftrykket af forsider i et korrosionsprodukt. Det kan nærmere studier måske afgøre.

Dét fund kan, med udgangspunkt i de to ovennævnte fund, nu bedre bedømmes. Der er nemlig ikke tale om en lille stak møntimitationer (altså som falske mønter med henblik på cirkulation), men derimod møntsmykker! På fundstykket ses rundt langs kanterne små fragmenter af rørformede udposninger. De har tidligere undret uden at være forklaret, men på baggrund af Leiderdorp-fundet kan de små rørformede udposninger omkring stakken af tynde blanketter nu forklares som tilsvarende øskener. De viser tydeligt, at der ikke er tale om mønter, men derimod om et lille depot af møntimiterende smykker,

Fig 6. Eksempel på et af møntsmykkerne fra Tuna, fremstillet af sølvblik.
Foto: Västmanlands läns museum (cc-by-sa).
Ca. 250%

hvor øskenen på hvert af smykkerne er drejet en smule i forhold til hinanden, for dermed at samle metalskiverne tættere på hinanden, mens der samtidig har været plads til øsknerne rundt langs kanten. Ud fra udseendet af det kraftigt korroderede stykke, formodes det, at metallet har været sølv, men sikre er vi ikke, og der er ikke foretaget metalanalyser der kan give svar. Fundet stammer fra lag, der ligeledes kan dateres til de sidste par årtier af 700-årene.

Mens der er klare forskelle i præget i forhold til det nye stykke fra SJM 3 Posthustorvet, lader der til – bedømt ud fra fotos – at være så store ligheder mellem fundet fra ASR 9 Posthuset og Leiderdorp-fundet, at der ligefrem kan være tale om samme præg og måske samme fremstillingssted. Der er således ikke tale om imitationer af dirhemer (sølv) som det fremgik tidligere, men møntsmykker der imiterer dinarer (guld). Men hvor er de mon fremstillet?

I slutningen af 700-årene er vi som minimum nogle årtier før den første større bølge af dirhemer strømmer ind i Skandinavien, men arabiske mønter var dog ikke ukendte i Vesteuropa. Særligt arabiske guldmønter, dinarer, var udbredte i middelhavsregionen som en anerkendt handelsmønt. At man også har haft kendskab til den type mønter i Nordeuropa, viser Honskatten (Fuglesang & Wilson 2006), ligesom mønttypen er udgangspunkt for en guldmønt præget af Offa (757-796), der imiterer en samtidig dinar fra Abbaside kalifen al-Mansur (754-775) (Anwar & Bacharach 2013).

Møntsmykkerne fra Leiderdorp og Ribe er formentlig alle fremstillet i kobberlegering, hvilket næppe er tilfældigt. Afhængig af måden man legerer kobberet, vil det enten fremstå som rødtligt kobber, eller gult som messing. Da messing skinner som guld og ligner på afstand, er det min formodning at dinar-imitationerne har været lavet af billigt, men gyldent messing for netop at ligne den ægte vare.

Det virker ikke særligt sandsynligt, at sådanne brakteatsmykker er fremstillet i Ribe eller Nordvesteuropa kort før år 800. For det første var forbilledet for smykkerne, de arabiske dinarer, stort set ukendte så langt mod nord, og dermed er det jo ikke let at lade sig inspirere af et fremmed udtryk. Samtidig er det ganske sjældent at man i Skandinavien, omkring 800, bruger tyndt blik som grundlag for smykker. I

stedet var den langt overvejende metode i stedet at støbe smykker i kobberlegering eller sølv, hvilket gav dem en meget kraftigere godstykkelse end de tynde blik-blanketter, som møntimitationerne er lavet af. Endelig kan man også fremføre, at måden at lave øskenen på, dvs. som en del af selve metalskiven, er helt usædvanlig for Skandinavien på det tidspunkt. Brugen af tyndt blik til smykker og andre pyntegenstande, samt fligen der kan rulles til en øsken, er noget man først ser i løbet af 1000-årene. Omkring år 800 ville den i stedet for enten være støbt med fra starten, eller hæftet på med en nitte.

Import sammen med glasperler

Dinar-imitationerne fra Ribe er fundet i lag, der kan dateres til netop de samme årtier, hvor der sker en markant ændring i glasperlerne. Fra at man selv fremstillede perler af glas importeret fra kontinentet, ser vi fra sent i 700-årene en massiv import af glasperler fra Mellemøsten. Det gælder især segmenterede metalfolierede perler og lidt senere også ganske små glasperler, såkaldte afskårne glaserørsperler. Normalt regner vi med, at de importerede glasperler blot kom som løsvægt i en mindre pose eller sæk. Den tolkning er især baseret på, at mange af de perler, vi finder på et importsted som Ribe, er uden gennemgående hul. Når posen blev åbnet, har man været nødt til at sortere perler uden hul fra, inden man videresolgte de brugbare perler. Men perler i en pose var måske ikke den eneste måde, vi modtog dem på? De små møntsmykker der efterligner dinarer af guld tyder på, at man måske også fik perler herop på perlekæder, hvor der foruden glasperler også her og der har hængt en møntimitation fremstillet i Mellemøsten og på den måde bragt højt mod nord sammen med glasperlerne.

De dinar-imiterende, møntlignende smykker kender vi ikke fra Ribes bagland, hverken som løsfund eller fra grave. Så måske var de alligevel så fremmedartede, og af billigt kobberlegeret blik, at de ikke rigtig blev værdsat?

I Värmland i Sverige kendes derimod en bådgrav, der kan dateres til 800-årene, Tuna Båttgrav 75, hvor en kvinde fik et flot smyksesæt med i graven. Foruden skålspænder og andre genstande var der er perlekæde med glasperler samt ikke mindre end 14 møntsmykker fremstillet blik. De 12 af dem er stempelidentiske og fremstillet med udgangspunkt i en Umayyade-dirhem fra 731/32 (Nylén & Schönback 1994, s. 58-61). I modsætning til dinarsmykker fra Ribe og Leiderdorp, er møntsmykkerne fra Tuna af sølvblik og kanten består af tre perlekæder på samme vis som det ses på rigtige dirhemer fra Umayyaderne og ofte også fra Abbasiderne. Nylén og Schönback anser fremstillingen for så fremmedartet for Skandinavien, at den formodes at være gjort i den arabiske verdensdel. Oprindelsen er jeg enig i, men det skal bemærkes, at Audy (2018, s. 44) opfatter dem som lokalt fremstillet.

De få, spredte fund viser altså, at møntsmykker der imiterer både dinarer og dirhemer, fremstillet i de arabiske områder, i mindre tal nåede frem til Skandinavien. Dateringen tyder på, at de kom hertil, inden den mere udbredt import af arabiske sølvdirhemer for alvor tog fat i 800-årene. Først da blev det almindeligt, at også arabiske mønter blev omdannet til møntsmykker og fandt vej til både grave og som løsfund fra landsbyer.

Det har desværre ikke i rammerne af denne lille artikel, været muligt at se nærmere på fund fra det arabiske område, hvilket naturligvis bør være næste skridt. Hvor og i hvilket tidsrum blev de fremstillet, og hvordan var brugen af møntimitationerne indenfor den arabiske kulturkreds?

Referencer

- Anwar, S. & J.L. Bacharach, "The Prestige of Muslim Coins: An Eighth Century English Imitation of a Muslim Dinar", *Al-Abhath* 58–59 [2010-11] 2013, s. 13-20.
- Audy, Florent, *Suspended Value: Using Coins as Pendants in Viking-Age Scandinavia (c. AD 800-1140)*. Studies in Archaeology 74, Stockholm 2018.
- Davies, G.J., *Settlement, economy and lifestyle: the changing social identities of the coastal settlements of West Norfolk, 450-1100 AD* PhD thesis, University of Nottingham. 2011. http://eprints.nottingham.ac.uk/12002/1/GDavies_Thesis_2.pdf
- Feveile, Claus, "Mønterne fra det ældste Ribe", in Claus Feveile (red), *Det ældste Ribe*. Ribe Studier 1.1. Højbjerg: Jysk Arkæologisk Selskab 2006, s. 279-312.
- Feveile, Claus, "The numismatic evidence from Posthustorvet", in Søren Michael Sindbæk (red), *Northern Emporium 2. The networks of Viking-age Ribe*. Århus 2023, s. 115-146.
- Fuglesang, Signe Horn & David M. Wilson (red.). *The Hoen hoard: a Viking gold treasure of the ninth century*. Rom 2006.
- Grundvad, Lars & Martin Egelund Poulsen, "Fæsteds-katten – et skattefund fra Danmarks vikingetid", *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* 2017 (2021), s. 7-42.
- Nylén, Erik & Bengt Schönback, *Tuna i Badelunda. Guld kvinnor, båtar, Västerås Kulturnämnds skriftserie 27*, Västerås 1994.
- Sindbæk, Søren Michael (red), *Northern Emporium 1. The making of Viking-age Ribe*. Århus 2022.
- Sindbæk, Søren Michael (red), *Northern Emporium 2. The networks of Viking-age Ribe*. Århus 2023.
- Verhoeven, A.A.A., "Munten en munthangers", in M.F.P. Dijkstra, A.A.A. Verhoven & K.C.J. van Straten (red), *Nieuw licht op Leithon. Archeologisch onderzoek naar de vroegmiddeleeuwse bewoning in plangebied Leiderdorp-Plantage*. Themata 8, Amsterdam 2016, s. 200-207.
- Verhoeven, A.A.A. & M.F.P. Dijkstra, "Leiderdorp: a Frisian settlement in the shadow of Dorestad", in J. Moreland, J. Mitchell & B. Leal (red), *Encounters, Excavations and Argosies. Essays for Richard Hodges*. Oxford 2017, s. 329-340.

Pilegaard Mønter & Bøger

ETABLERET 1963

Algade 65 • DK-9000 Aalborg • tlf. +45 98 139 000 • pi@stofanet.dk
Mønter: www.pilegaard-coins.dk • Bøger: www.antikvar.dk/pilegaard

Eckersbergs portræt af Reutze

Et genfundet maleri

Af David Burmeister¹ & Helle W. Horsnæs

Portrættet

I september 2023 har Den kgl. Mønt- og Medaillesamling modtaget en fornem gave fra sin Venneforening: et portræt af Thomas Reutze (cirka 1779-1859) malet af C. W. Eckersberg (Fig. 1).

Vi ved ikke meget om Thomas Reutzes tidlige liv. Han blev født på Fyn og blev student fra Odense i 1795, hvorefter han rejste til København for at studere, tilsyneladende uden nogen sinde at afslutte sin uddannelse. I 1817 blev han huslærer for grev Otto Didrik Schack og ledsagede senere den unge greve på dannelsesrejse i Europa. Da rejserne sluttede omkring 1840 besluttede Reutze at bosætte sig i Wien, hvor han levede af sin pension fra greven.

Reutze er interessant for Nationalmuseet, fordi han i 1840'erne solgte og skænkede museet flere genstande fra sin antik- og især møntsamling. Som tak modtog han titel af kammerråd. Samlermanien bragte ham også på fallittens rand, og han døde ludfattig i sin lejlighed i Wien, hvis tre værelser var "fyldte med Reoler og Skabe, mest Glasskabe med Hylder, hvorpaa Mønter vare ordnede". Han testamenterede dele af sine mange samlinger til Nationalmuseet.

Eckersberg og Reutze kendte hinanden fra studieårene. 1805-06 mødtes de hver torsdag hos Reutze sammen med Kratzenstein Stub, Chr. Heilmann og senere provst D. P. Smith for at digte og tegne. Sidstnævnte beskrev Reutze som en god filolog og matematiker, der havde sprogøre, var en mester på et klaver og giver blandt andet denne interessante karakteristisk af Reutzes fremtoning: "i alle Henseender var [han] en Særling, men en elskværdig og talentfuld Særling. Han var... en høi rank Figur, uden Halstørklæde, sort Silkevest og altid propert, men ens klædet, skjøndt han eiede kun samme Dragt."

Maleriet er ikke dateret, men figurtegningen viser, at det må være malet efter Eckersbergs hjemkomst fra studieårene i Paris og Rom 1810-16. Reutze blev fra 1817 huslærer på Lerchenborg og forlod København, og vi ved ikke, om de gamle venner fortsat havde kontakt. I Eckersbergs dagbøger er Reutze kun nævnt en enkelt gang. Lørdag 14. august 1824 ankom Eckersberg til Lerchenborg for at portrættere grev Otto Didrik Schack, og der blev han taget imod af ungdomskammeraten, der nu var huslærer for den unge greve. Mon det lille portræt blev malet i de dage i 1824? Malestilen er i hvert fald i god overensstemmelse med værker af Eckersberg fra starten af 1820'erne.² Uanset hvad, viser portrættet, at Reutze stadig gik med sort silkevest og vist fortsat ikke brød sig om halstørklæder.

Det lille portræt er ufærdigt. Måske var der ikke tid til at færdiggøre det på Lerchenborg? Eller kom de mange bestillinger, Eckersberg modtog i de år, i vejen for venskabsbilledet? Netop derfor giver maleriet dog et værdifuldt indblik i Eckersbergs arbejdsproces. Ikke mindst viser det, hvor dygtig Eckersberg var til at fange sin models personlighed, der her kommer til udtryk i det nysgerrige blik og i den lille muskelspænding ved munden, der vækker figuren til live.

Reutzes møntsamling

Mønter fra Reutzes samlinger er kommet til Den kgl. Mønt og Medaillesamling (KMMS) ad flere omgange. I 1846 købte Møntsamlingens direktør, C.J. Thomsen, 40 seleukidemønter og 10 kontornia-ter ved et besøg hos Reutze.³ I begyndelsen af 1847 sendte Reutze en samling antikke mønter hjem sammen med en liste, og af dem blev

Figur 1. C.W. Eckersberg: Portræt af Thomas Reutze. Ca. 22 x 18,5 cm.

1 David Burmeister er mag.art. og ph.d. i kunsthistorie og redaktør på Nationalmuseets bogværk *Danmarks Kirker*.

2 Vi takker Jesper Svenningsen fra Statens Museum for Kunst for denne vurdering.

3 KP 4, vol. I p. 4; Breitenstein 1943, 135.

indkøbt 25 mønter, blandt andre en hellenistisk guldmonet med portræt af Arsinoë og Ptolemaios, otte romerske aurei, græske pragtmønter fra Syracus og Panormus (Fig. 2), samt en spintria.⁴ Breitenstein antyder, at der i tiden derefter frem til 1849 er købt mere (enkeltvis?),⁵ men kun en achaemenidisk mønt er opført i registeret til KMMS' journal.⁶ Også Christian 8 (1786-1848) foretog indkøb fra Reutzes samling, som sidenhen er gået videre til KMMS ved erhvervelsen af Christian 8s store samling (Fig. 3).

Efter Reutzes død i 1859 arvede KMMS de mønter, som manglede i samlingen,⁷ mens resten blev solgt på auktion i Wien. Auktionskataloget oplister både mønter til salg og mønter afgivet til KMMS (sidstnævnte angivet ved parentes og 'Cab.roy.'), og det giver således et helt overblik over Reutzes betydelige samling. Kataloget over Reutzes møntsamling omfattede 2113 lots antikke mønter, 648 moderne medaljer, 18 middelaldermønter, 191 moderne mønter og 37 orientalske mønter, samt 165 bøger om arkæologi og numismatik.

Portrættets skæbne

Portrættet af Reutze har været kendt, men var forsvundet i mange år. I Socialdemokraten 4. juni 1942 side 5 kunne man læse "Historien om Maleriet der forsvandt." Her nævnes magister Breitenstein som den, der var i færd med at udarbejde et katalog over KMMS' antikke mønter. "...nu staar Magister Breitenstein paa Nationalmuseets Møntsamling og har Brug for det gamle Portræt. Magisteren er i Færd med at udarbejde et stort Katalog over Museets Samling af græske Mønter. Det drejer sig ialt om ca. 25.000 Pengestykker. Under dette Arbejde er Magisteren gentagne Gange stødt paa Navnet Reutze."

I 1943 blev maleriet igen forgæves efterlyst i pressen i forbindelse med udarbejdelsen af de første bind af kataloget over samlingens græske mønter *Sylloge Nummorum Graecorum* (SNG). Efterlysningen kom i form af en kronik i Berlingske Tidende skrevet af Niels Breitenstein, der var inspektør på KMMS med speciale inden for antikken og senere blev inspektør på Antiksamlingen på Nationalmuseet, hvor han specielt arbejdede med de antikke græske vaser, som for en stor dels vedkommende stammede fra Christian 8's samling. Samme år udgav Breitenstein en længere artikel om Reutze og hans samlinger i *Kunstmuseets Aarskrift* (Breitenstein 1943).

Figur 2. Punisk dodekdrakme (12-drakme) fra Karthago, SNG Cop vol. 42,179 (tidl. udgivet som vol. 5,997), købt af Reutze i 1847 (KP 14.13). Ø 37,8 mm.

Foto: Ramus Holst Nielsen.

Figur 3. Syrakusansk dekadrakme fra Christian 8s samling, købt fra Reutze i 1847; RP 400.72; SNG vol. 2 nr. 691. Ø 34,2 mm.

Foto: Niels Jakob Elsborg Andersen.

Det var imidlertid ikke (kun) Breitenstein, der arbejdede på SNG. De første mange bind i serien er udgivet uden forfatternavn, men det var nok nødvendigt at være diskret. Det store læs blev i årene 1939-1943 trukket af Willy Schwabacher, der var tysk jøde og flygtning fra nazisterne. Efter opfordring fra engelsk side og med støtte fra Carlsbergfondet blev Schwabacher ansat på KMMS til at lave netop SNG. Schwabacher arbejdede gennem 1920'erne på en række tyske institutioner og forlod i 1932 Tyskland på et rejsestipendium. Han arbejdede på Det tyske Arkæologiske Instituts udgravninger af Kerameikos i Athen i 1933-1935, men blev smidt ud på grund af sin jødiske baggrund i 1935. Han opholdt sig derefter på Det østrigske Arkæologiske Institut i Athen indtil 1938, hvorefter han først kom til London og fra 1939 i København. I 1943 måtte han flygte videre til Sverige. Her blev han først ansat ved Stockholms Universitet, og fra 1954 blev han inspektør ved Kungliga Myntkabinettet i Stockholm.

Maleriet dukkede ikke op i 1940erne. Takket være Jesper Svenningsen (SMK) ved vi nu mere om dets proveniens:⁸ Fra enken efter Reutzes ven Chr. Heilmann, Mille Johanne Heilmann, kom maleriet til hendes svigersøn, C. Rosthøj, hvor det var i 1898. Senere har det været i generalkonsul Johan Hansens samling i København, hvorfra det blev solgt på auktion i 1933 til en Schick Nielsen. Han er sandsynligvis identisk med "Mr. Schick Nielsen, Sølyst, Klampenborg, manager of Mr. George Rasmussen", som er nævnt i et brev fra 1924 i den amerikanske kunsthändler Seligman's arkiv.⁹ Den succesfulde dansk-amerikaner Gorm (på amerikansk George) Rasmussen ejede Sølyst fra 1924 til sin død i 1936.¹⁰ Schick Nielsen må være den inspektør V.F. Schick-Nielsen på Sølyst, som optræder i Kraks vejviser i slutningen af 1920erne.¹¹ Man kunne forestille sig at Schick-Nielsen ved salget af

4 KP 14, vol. I p.13; Breitenstein 1943, 135-137.

5 Breitenstein 1943, 137.

6 KP 64.

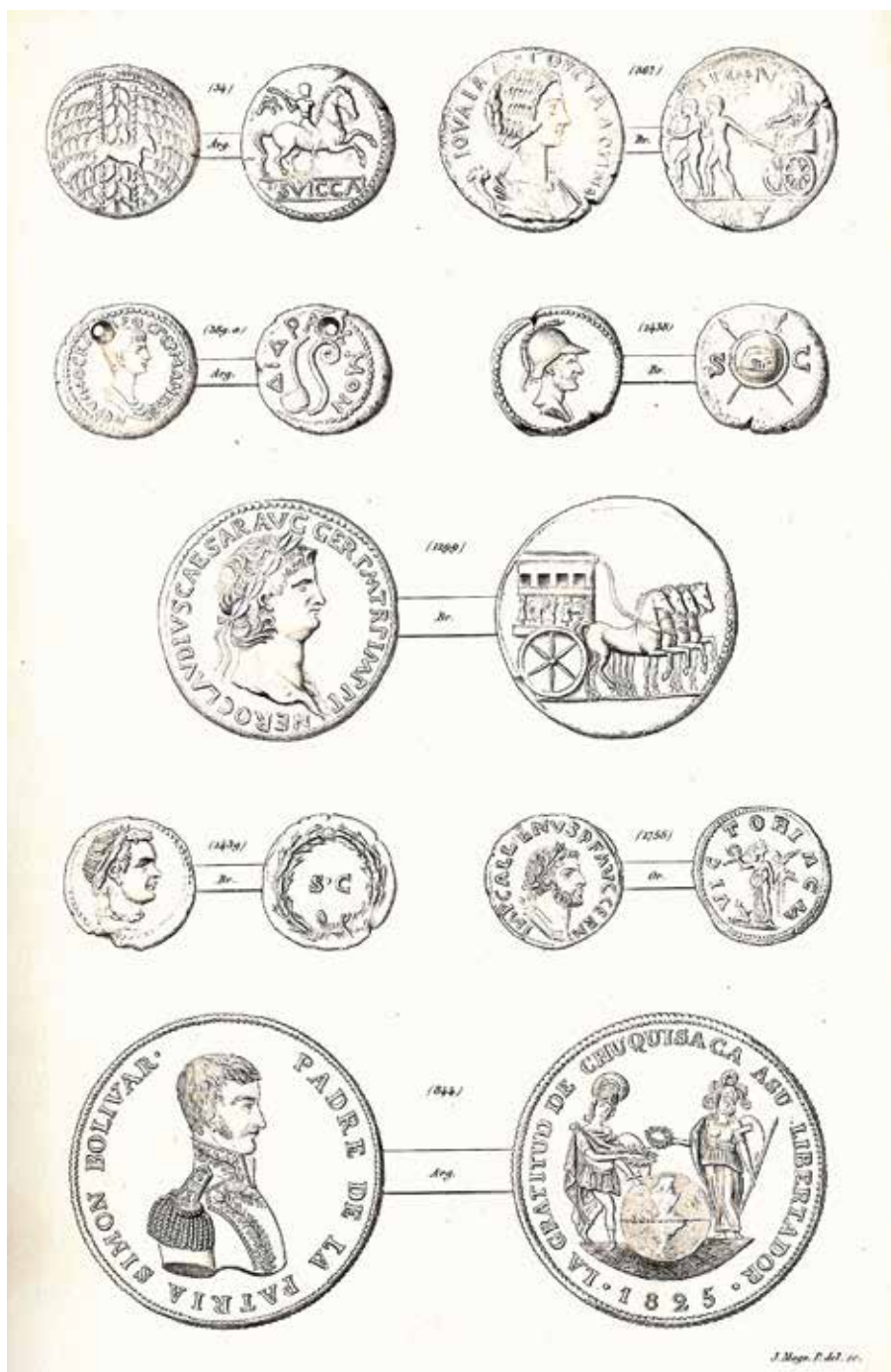
7 Inv.nr. RP 533.

8 Oplysningerne er publicerede i forbindelse med handel på auktionshuset Hindman, auction 811, Dec. 10, 2020, lot 125.

9 https://edan.si.edu/transcription/pdf_files/9164.pdf

10 https://biografiskleksikon.lex.dk/Gorm_Rasmussen

11 Se f.eks. <https://user-9y8ca5x.cld.bz/Kraks-Vejviser-1928-gaderegister-ny/509/>

Figur 4. Tegning/kobberstik fra auktsionskataloget med syv mønter og en medalje fra samlingen.

Fig. 5.1

Fig. 5.2

Fig. 5.3

Fig. 5.4

Fig. 5.5

Fig. 5.6

Fig. 5.7

Fig. 5.8

Figur 5. Forklarende tekster til foto af mønter se side 18.

Johan Hansens samling i 1933 måske handlede på vegne af Gorm/George Rasmussen. I så fald kan Eckersbergs lille maleri af Reutze været kommet til USA allerede i 1933. Det optræder nemlig ikke i auktionen over Gorm Rasmussens indbo på Sølyst i 1946.

Det kan forklare, hvorfor ingen kunne fortælle Breitenstein noget om maleriet under 2. Verdenskrig. Det er derfor særligt glædeligt, at Møntsamlingens Venneselskab i løbet af sommeren blev kontaktet af maleriets seneste ejer, en privatsamler, som ønskede at sælge det til overdragelse til Den kgl. Mønt- og Medaillesamling.

Litteratur

- Boehrer, Christof: Willy Schwabacher 1897–1972. Versuch eines Porträts. In: *Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte*. Band 64, 2014, S. 301-322.
- Breitenstein, Niels: Thomas Reutze – et forsvundet Eckersbergportræt, kronik i *Berlingske Aftenavis* 25. juni 1943.
- Breitenstein, Niels: Thomas Reutze og hans samlinger, *Kunstmuseets Aarskrift* 1943.
- Catalogue de la Collection Numismatique de feu Mr le Conseiller T. Reutze, dont la vente se fera conformément à son testament à (Vienne le 5 April 1866)*, Copenhague 1863.
- Winkel & Magnussen auktion 135, 5. maj 1933, no. 33: Johan Hansens 7. salg. (non vide)
- Winkel & Magnussen auktion 332, København 1946: *Fortegnelse over en samling gamle malerier, franske møbler, bronzer, orientalske tæpper, porcelæn, fajance m.m. som har tilhørt afdøde direktør Gorm Rasmussen, Sølyst*.

Figur.5 Fotos af mønter og medalje fra illustrationen i auktionskataloget.

Foto: 5.1-5.7: Sean Weston. 5.8: Anine Aa. Jensen.

5.1. Keltisk tetradrakme fra midteuropa (SVICCA-type), 1. årh. f.v.t. Reutze nr. 34 (RP 533.9).

5.2. Romersk provinsmønt, fs. Julia Domna, bs. tvillingerne Kleobis og Biton trækker vognen med deres mor, Argolis, 193-217 e.v.t. Reutze nr. 367 (RP 533.80).

5.3. Romersk didrakme (2-drakme), fs. Nero, bs. øse og augurstav, Efesos, 54-68 e.v.t. Gennemboret. Reutze nr. 389a (RP 533.83).

5.4. Anonym quadrans, fs. Mars, bs. skjold over korslagte spyd S C, Rom, Nerva, 96-98 e.v.t. (?). Reutze nr. 1438 (RP 533.84).

5.5. Falsk romersk sesterts, fs. Nero, bs. begravelsesvogn (carpentum) trukket af fire heste. Reutze nr. 1299 (RP 533.85).

5.6. Anonym quadrans, fs. faun med bladkrans, bs. krans S C, Rom, Nerva, 96-98 e.v.t. (?). Reutze nr. 1439 (RP 533.86).

5.7. Aureus, fs. Gallienus, bs. Victoria, Rom, 259-268 e.v.t. Reutze nr. 1755 (RP 533.61).

5.8. Medalje til ære for Simon Bolivar, 1825. Reutze nr. 844 (RP 533.87).

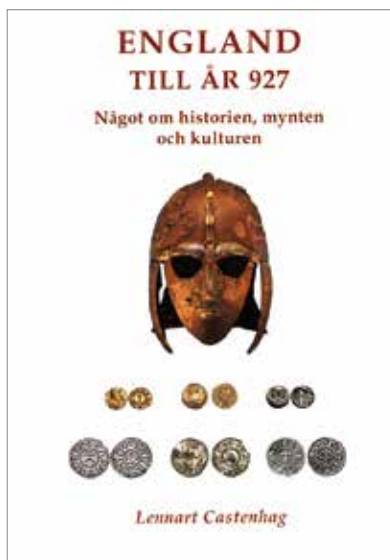
ENGLAND TILL ÅR 927

Något om historien, mynten och kulturen

Av Lennart Castenhag

Här finns berättelsen om hur mängden av anglosaxiska småriken undan för undan blev ett enat England under Æthelstan I år 927 – trots skandinaviska invasionsförsök. Vi får också ta del av hur kulturen i Britannien högst påtagligt sammanlänkades med vårt hörn av världen under en tid då Sverige ännu inte fanns.

Svenska Numismatiska
Föreningen. Monografier. 2022.
Inbunden. 188 sidor.
Rikt illustrerad.
ISBN 978-91-979427-4-4.

Många kulturelement från tidig anglosaxisk tid är aktuella än i dag, som Beowulf-kvädet och myten om kung Arthur, bara för att nämna några.

Intressant är att myntet penny introducerades omkring år 760. Penny skulle komma att ligga till grund för Sveriges första mynt omkring år 995.

Pris för medlemmar 250 SEK
Ordinarie pris 350 SEK
+ ev. porto
info@numismatik.se

SVERIGES MYNTHISTORIA

Berättad i korthet

Av Monica Golabiewski Lannby

Skriften ger en sammanfattning av svensk mynthistoria. Den riktar sig till allmänt historieintresserade men också till samlare som vill få en överblick i ämnet numismatik. Mynt och sedlar är så mycket mer än bara betalningsmedel. Här beskrivs också deras ekonomiska, konstnärliga och kulturella långa historia i korta drag.

Svenska Numismatiska Föreningen.
Smärre skrifter, 14. 2022. Mjukband.
48 sidor. Rikt illustrerad. ISSN 0282-4396.
Pris för medlemmar 100 SEK
Ordinarie pris 150 SEK + ev. porto
info@numismatik.se

Digitalisering av Bror Emil Hildebrands samling av vikingatida engelska mynt på EKM – KMK

Av Eva Jonsson

Ekonomiska museet – Kungl. myntkabinettet i Stockholm har i sin ägo världens största samling av engelska mynt ca 980–1050 tack vare rika fynd från vikingatiden, som p.g.a. en lång antikvarisk tradition till stor del hamnade på museet. Den viktigaste numismatiska referenssamlingen utgörs av den s.k. Bror Emil Hildebrands (1806–1884) samling. Samlingens namn syftar inte på att Bror Emil Hildebrand ägde samlingen – men det var han som publicerade Kungl. Myntkabinettets samling som en systematisk samling. Samlingen publicerade han i två upplagor av sitt verk *Anglosachsiska mynt i Svenska Kongl. myntkabinettet, funna i Sveriges jord* (1846, med utökad upplaga 1881).¹ Samlingen omfattar idag totalt ca 11 500 mynt varav ca 10% är kompletteringar efter Hildebrands tid.

Undertecknad har sedan december 2022 arbetat med att digitalisera de mynt som ingår i samlingen. Samlingen kommer i år att tillgängliggöras online i sin helhet för forskare och allmänheten. Digitaliseringsarbetet finansieras med medel som kommer från Kulturdepartementet, Statens historiska museer (SHM) samt Gunnar Ekströms stiftelse för numismatisk forskning.

Mynt som ingår i samlingen blir därmed möjliga att söka genom SHM:s webbsida *Sök i samlingarna*. Den huvudsakliga referensen är Hildebrand 1881 (Hd). Enklast är att söka enstaka mynt med Hildebrandnummer (se fig. 1). Även senare kompletteringar har digitaliserats och anges med förkortning "var.", "komp." eller "Hd-".

Fig. 1. Ethelred II:s Crux-mynt under nummer Hd 202 i SHM:s sök i samlingarna.

Ca. 250%

¹ De kriterier mynten klassas utifrån av Hildebrand är kung, myntort, myntmästare och typ, i den ordningen. I modern litteratur uppordnas engelska mynt däremot efter kung, typ, myntort och myntmästare.

Mynt

Small Crux typ

Museum	Ekonomiska museet - Kungliga myntkabinettet
Föremålsbenämning	Mynt Crux typ
Valör	penny
Material	Silver
Storlek	Vikt 1.45 g
Antal	1
Datering	991 (cirka) – 997 (cirka)
Tidsperiod	Vikingatid
Tillverkningsplats	<u>England</u> <u>Canterbury</u>
Tillverkare	<u>Ethelred II</u> (Myntherre) <u>Leofric</u> (Myntmästare)
Föremålsnummer	3145791
Andra nummer	Undernummer: Hd 202
Litteratur	Anglosachsiska mynt i Svenska kongliga myntkabinettet funna i Sveriges jord, 1881, Hd 202 (Hildebrand, Bror Emil)

Varje mynt är avbildad och bilderna kan användas t.ex. i forskning, undervisning eller för illustration av publikationer. Bilderna är licensierade med Creative Commons-licensen CC BY. Det betyder att man får använda dem fritt, så länge man anger källan. Ange källa så här: "Foto: Fotografens namn, Ekonomiska museet – Kungl. myntkabinettet/SHM (CC BY)".

Datafält som ingår i katalogposterna är föremålsnummer, kung, typ, datering, myntort, myntmästare, vikt samt relevanta litteraturhänvisningar. Uppgifterna i databasen följer till stor del samma principer som den svenska CNS-serien. T.ex. Hildebrands typer A, B etc. har i databasen ersatts av de beskrivande namn som nu är vanliga i den engelska litteraturen, Crux, Long Cross etc. Myntort anges med modern stavning. Tolkningar av myntortsnamnen med orternas nutida namn har reviderats i modern tid. Stavningen av myntmästarnamnen anges i normaliserad form enligt Jonsson och van der Meer (1990) som baseras på Veronica Smart, *SCBI* 28 & 41 och Smart (1990). Myntmästarnamnet som det förekommer på myntet anges dock inte som ett datafält utan finns angivet i Hildebrand 1881 och framgår även av fotot.

Notera att sök i samlingarna inte är en specifik numismatisk databas utan en gemensam söktjänst för samlingarna i alla de sju museer som ingår i Statens historiska museer. Det innebär att uppgifterna förekommer i en annan ordning än i CNS och i numismatiska kataloger. Databasen är under utveckling och detta kan komma att förändras i framtiden. Kung och myntmästare anges under beteckningen "tillverkare" och myntort under beteckningen "tillverkningsplats". En del mynt i Hildebrands samling har senare identifierats som skandinaviska imitationer. Dessa mynt har en litteraturhänvisning till Brita Malmer (Malmer 1997; 2023).

Några ord om Bror Emil Hildebrand

Bror Emil Hildebrand (1806–1884) var museiman, historiker och numismatiker. Sin största insats gjorde Hildebrand utan tvekan för museiväsendet. Arkeologerna känner honom bäst för att han på olika sätt aktiverade vården av och forskningen om Sveriges äldsta kulturhistoria (Assarsson-Rizzi 2014). Han var den som grundade ett nationellt museum för forntid och medeltid, d.v.s. Statens historiska museum (idag Historiska museet), år 1847. Bland Sveriges riksantikvarier har han skildrats som den mest nyskapande, och som en av dem som under 1800-talet lade grunden till fornforskningen som vetenskap i Sverige. Samtidigt utvecklades även numismatiken till en vetenskap och han var en av nyckelpersonerna i denna utveckling (mera om temat i K. Jonsson 2022).

Mycket har skrivits om Bror Emil och hans liv, ur numismatiskt perspektiv senast av Kenneth Jonsson i en artikel i *Myntstudier* 2022:1, s. 35–39. Några arbeten från de senaste decennierna bör särskilt nämnas. Det viktigaste verket som handlar om honom är Bror Emil Hildebrands självbiografiska anteckningar *Bror Emil Hildebrand. Lefnadsteckning* som publicerades på Vitterhetsakademiens uppdrag (Assarsson-Rizzi 2014). Enligt Assarsson-Rizzi var det professor Mats P. Malmers idé att göra Hildebrands anteckningar till en självbiografi. Redan på 1980-talet hade Mats och Brita Malmer börjat förbereda arbetet (Assarsson-Rizzi 2014 s. 12). Boken ingår i serien *Svenska lärde*. Kungl. Myntkabinettet publicerade en skrift med korta artiklar 2006 till Hildebrands 200-årsjubileum (Assarsson-Rizzi et. al. 2006). Skriften innehåller flera för temat intressanta artiklar, bl.a. en som handlar om hans skrifter och studier av anglosaxiska mynt.

Numismatiken var en viktig men mindre del av Hildebrands arbetsfält. Hans stora insats för Kungl. myntkabinettet i Stockholm började 1833 då han fick ett treårigt förordnande med uppgiften att ordna och förteckna föremålen i Kungl. myntkabinettet 1833 (Assarsson-Rizzi 2006 s. 76). Han utnämnes till sekreterare i Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien 1837. Utnämningen medförde också uppgifterna som riksantikvarie samt garde des médailles, det vill säga chef för Kungl. Myntkabinettet. Hildebrand hade den tredelade befattningen åren från 1837 till sin pensionering 1879.

För numismatikerna är Bror Emil Hildebrand internationellt mest känd just för det ovannämnda verket *Anglosachsiska mynt i Svenska Kongl. myntkabinettet, funna i Sveriges jord* (1846, med utökad upplaga 1881). Hildebrands avhandling *Numismata Anglo-Saxonica Musei Academiae Lundensis ordinata et descripta*, som utkom redan 1829, handlar om den anglosaxiska myntsamlingen i Lund. Lika kända är hans publikationer som handlar om medaljkonst, *Minnespenningar öfver enskilda svenska män och Qvinnor* (1860) och *Sveriges och svenska konungahusets minnespenningar, praktmynt och belöningsmedeljer* 1–2 (1874–1875).

Ett unikt mynt med Ethelred II:s porträtt i Hildebrands samling

I samband med digitalisering av samlingen har flera intressanta mynt upptäckts. Ett av dem är unikt och för historieskrivningen ovanligt viktigt (Hd 202). Myntet, som nu för första gången får strålkastarljuset på sig, har präglats av kung Ethelred II "den villrådige" i Canterbury ca 991–997 och är av den s.k. Crux-typen (fig. 1). Allmänt kan man konstatera att man i England i slutet av 900-talet hade det bäst utvecklade myntsystemet i dåtidens Europa. Där präglade kungen en enhetlig mynttyp över hela landet. En av myntmästarna som ansvarade för myntningen i Canterbury hette i detta fall Leofric. Stilen skiljer sig från alla andra mynt av denna typ som alla visar en stiliserad genrebild av kungen med mantel, diadem och spira utan försök till ett realistiskt porträtt. Realistiska porträtt på engelska mynt blev standard först med renässansen i början av 1500-talet.

Andra samtida avbildningar av Ethelred II visar emellertid att han liksom andra samtida kungar hade helskägg, vilket var tidens mode. Detta är det enda kända engelska myntet där Ethelred II avbildas som han faktiskt såg ut med mustasch och helskägg. Notera även hur spiran ser ut. Den avbildas normalt med en treklöver, men här har spiran en fyrflikig topp. En längre forskningsartikel om myntet på engelska är under bearbetning.

Litteratur och förkortningar

- Assarsson-Rizzi, K., Elfver, F., Lagerqvist, L. O., Nordlind, U., Sundquist, T., Widén, P., Wiséhn, E., Wiséhn, I. & Voisin, M.-A. (reds.), *Bror Emil Hildebrand*, Stockholm 2006.
- Assarsson-Rizzi, K., *Bror Emil Hildebrand. Lefnadsteckning*, Stockholm 2014.
- CNS – *Corpus Nummorum Saeculorum IX–XI qui in Suecia Reperti Sunt* 1–16. Stockholm 1975–2010.
- Hildebrand, B.E., *Numismata Anglo-Saxonica Musei Academiae Lundensis ordinata et discripta*, I–III, Lund 1829.
- Hildebrand, B.E., *Anglosachsiska mynt i Svenska Kongl. Myntkabinettet, funna i Sveriges jord*, Stockholm 1846.
- Hildebrand, B.E., *Minnespenningar öfver enskilda svenska män och qvinnor*, Stockholm 1860.
- Hildebrand, B.E., *Sveriges och svenska konungahusets minnespenningar, praktmynt och belöningsmedaljer*, D. 1–2, Stockholm 1874–1875.
- Hildebrand, B.E., *Anglosachsiska mynt i Svenska Kongliga Myntkabinettet funna i Sveriges jord. Ordnade och beskrifna*, Stockholm 1881.
- Jonsson, K. & van der Meer, G., "Mints and Moneyers c. 973–1066", *Studies in late Anglo-Saxon Coinage. In memory of Bror Emil Hildebrand*, NM XXXV, Stockholm 1990, s. 47–136.
- Jonsson, K., "Bror Emil och Hans Hildebrand som numismatiker", *Myntstudier* 2022:1, s. 35–49.
- Malmer, M., *The Anglo-Scandinavian Coinage c. 995–1020*, COMM NS 9, Stockholm 1997.
- Malmer, M., *Serpents and Crosses. Scandinavian Coinages from the Time of Louis the Pious, Cnut the Great, Harthacnut, and Anund Jakob*, COMM NS 14, Stockholm 2023.
- Smart, V., "Osulf Thein and others: double moneyer's names on the late Anglo-Saxon coinage", *Studies in late Anglo-Saxon Coinage. In memory of Bror Emil Hildebrand*, NM XXXV, Stockholm 1990, s. 435–453.
- SCBI 28 – Smart, V., *Sylloge of Coins of the British Isles* 28. *Cumulative Index of Volumes* 1–20, London 1981.
- SCBI 41 – Smart, V., *Sylloge of Coins of the British Isles* 41. *Cumulative Index of Volumes* 21–40, Oxford 1992.

Bramslevskattene – en foreløbig status

Af Torben Trier Christiansen

I egnen omkring Aalborg i det nordøstlige Jylland var detektorfolkene tidligere overvejende aktive omkring Limfjorden. Her var særligt de store bakker langs fjordens kyster, der har været tætbeboet helt siden oldtiden, detektorbrugernes foretrukne jagtmarker. I de senere år har dette billede dog forandret sig. Fundindleveringerne til Nordjyske Museer viser tydeligt, at også egnene i længere afstand fra Limfjorden bliver bedre og bedre afsøgt.

Et af de områder, som tidligere var forbavsende beskedent repræsenteret i fundlisterne over metaldetektorfund, var egnen omkring Mariagerfjord. Bortset fra en enkelt rig fundlokalitet ved Als ved munden af fjorden, var der indtil for 10 år siden næsten ingen detektorfund registreret i området.¹ På begge sider af Mariagerfjord er der imidlertid nu efterhånden registreret en række fundpladser, som har leveret et bredt repertoire af mønter og andre små metalfund fra yngre jernalder, vikingetid og middelalder.

Den foreløbige kulmination på detektorafsøgningerne i området kom med fundet af to tætliggende skattefund ved Bramslev få km fra Hobro i bunden af Mariagerfjord i efteråret 2022. Her lokaliserede en lokal detektorbruger fra Nordjysk Detektorforening under afsøgningen af en græsmark en serie sølvgenstande fra vikingetid. Opfølgende undersøgelser på stedet afslørede, at der var tale to jævngamle skattefund nedlagt med ca. 50 meters afstand i slutningen af 900-årene. De to nedlægninger, som samlet set blot repræsenterer godt og vel et par hundrede gram sølv, har begge rummet både brudsølv og mønter, og ganske uvanligt udgøres en betydelig del af materialet af mønter slået under Harald Blåtand.² Denne artikel omfatter en kort foreløbig præsentation af skattene og fundstedet, som i skrivende stund fortsat er under undersøgelse.

Fundsted og undersøgelse

Fundstedet ligger i højtliggende let kuperet terræn nær Bramslevgård et par kilometer fra Mariagerfjords nordlige bred, og marken, hvor skattene fremkom, var ikke tilfældigt valgt. Detektorfolkene havde gjort deres hjemmearbejde grundigt og konstateret, at der allerede var blevet registreret en større klynge grubehuse netop her på luftfotos af området fra 2008.

Grubehusene på luftfotografierne tæller 40 til 50 styk og udgør øjen-synligt dele af sporene efter en større bebyggelse, som med udgangspunkt i de registrerede grubehuse og detektorfund fra marken kan henføres til yngre germansk jernalder og vikingetid. Sølvet blev fundet i den nordvestlige ende af bebyggelsesområdet, og var knyttet til en lille markant forhøjning på marken. Omtrent 150 meter mod vest ligger i øvrigt en stor fredet gravhøj på en lignende lille top i terrænet og ca. 300 m mod sydøst endnu en. Ved første øjekast blev det derfor antaget, at sølvet formentligt oprindeligt var blevet nedlagt i en nu sløjfet gravhøj. Undersøgelserne, som blev gennemført allerede i februar 2023 med økonomisk støtte fra Slots- og Kulturstyrelsen og stor velvilje fra stedets venlige lodsejer, afslørede dog, at dette ikke var tilfældet.

Et overbliksbillede af mønterne fra skattene.

Foto: Nordjyske Museer.

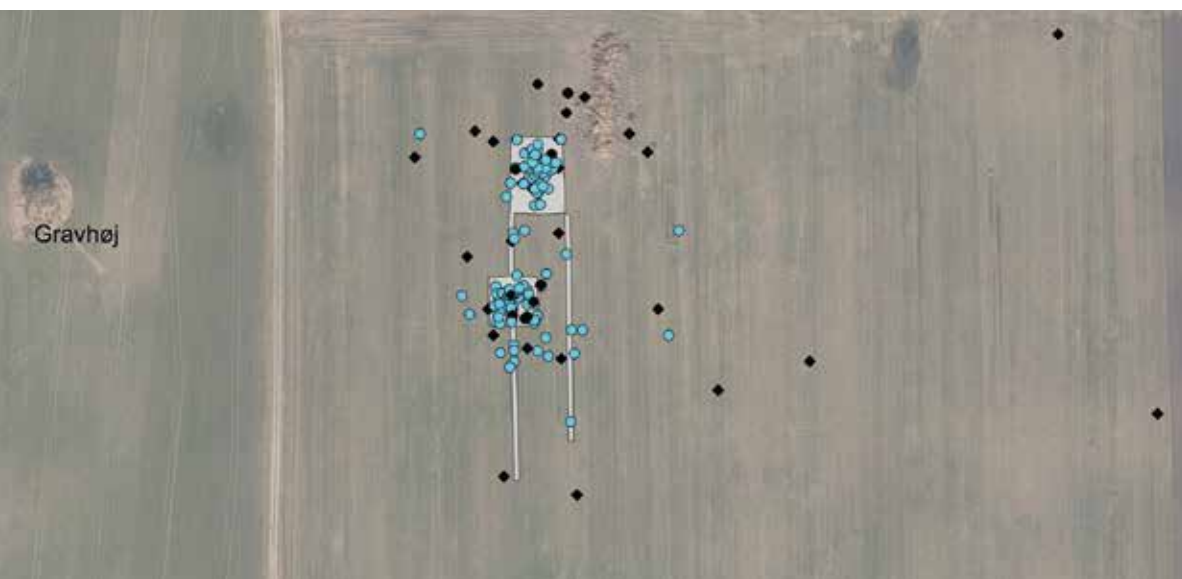
Allerede ved påbegyndelse af den museale undersøgelse havde detektorfolkene gennem grundige afsøgninger af markfladen registreret godt og vel 40 stykker sølv. En del af fundene var imidlertid også fremkommet spredt i pløjeretningen længere sydover. Indledningsvis blev der derfor først etableret et lille udgravningsfelt over hovedkoncentrationen på den lille top og derefter trukket to søgegrøfter sydover fra dette. Den maskinelle afømning af pløjelaget blev overalt gennemført etapevis i lag af ca. 10 centimeters tykkelse med detektorafsøgning af hvert niveau, og dette afslørede hurtigt endnu en koncentration af lignende sølvgenstande omtrent 50 meter stik syd for den allerede kendte.

Under pløjelaget blev der begge steder fundet bebyggelsesspor. Skattefund nr. 1 mod nord var stort set helt nedpløjet. Næsten alt sølv fandtes i pløjelaget, men en mindre koncentration af sølvmonter i bunden af laget indikerede tydeligt det oprindelige nedlægningssted, og enkelte spredte sølvfund blev desuden fundet i dyregange under pløjedybde. I det ca. 20x30 meter store udgravningsfelt anlagt omkring fundstedet sås en mængde stolpehuller, som efter alt dømme stammer fra mindst én bygning i flere faser. Koncentrationen af sølv fandtes præcis over et af disse stolpehuller og i dyregange i toppen af dette. Det lille felt gav ikke mulighed for nærmere afklaring vedrørende konstruktionens art, men anlægssporene stammer øjensynligt fra en bygning anlagt præcis på toppen af den lille forhøjning, som udgør det højeste punkt på marken. Desuden fremkom der nordøstligt i dette felt, hvor terrænet faldt markant nordover, resterne af et kulturlag med plamager af ildskørnede sten og trækul.

Det meste af sølvet fra skat nr. 2 fremkom også i pløjelaget, men omtrent en tredjedel lå her i en koncentration i et lille humøst fyldskifte umiddelbart under pløjedybde. Koncentrationen blev hjemtaget i et præparat til røntgenfotografering og systematisk udgravning under mere kontrollerede forhold. Desværre viste det sig, at fundene i præparatet lå let spredt rundt i den hjembragte jordblok, og ved udgravningen kunne det konstateres, at alle fund lå i mindre dyregange – intet lå in situ. Efter alt at

¹ Christiansen 2017, s. 117.

² De tynde mønter slået under Harald Blåtand er ellers helt fraværende i listerne over detektorfund indleveret til Nordjyske Museer igennem fire årtier. Fundlister som efterhånden omfatter mere end 17.000 mønter fra oldtid og middelalder.

dømme er der tale om materiale, som pga. den omfattende dyreaktivitet er endt i jordlagene umiddelbart under det oprindelige nedlægningssted, som ved undersøgelsestidspunktet altså må have været bortpløjet.

Bortgravningen af den sidste rest pløjelag i området afslørede, at skat nr. 2 lå helt op ad det sydøstlige hjørne på et større fyldskifte, som sandsynligvis repræsenterer det nedgravede parti af et grubehus. I nærområdet fandtes desuden yderligere en mængde anlægsspor i form af stolpehuller, som må stamme fra flere konstruktioner. Hvorvidt skatten oprindeligt er blevet nedlagt i eller lige uden for grubehuset eller om den kan knyttes til nogle af de stolpebyggede konstruktioner i området, kunne ikke afgøres ved den begrænsede indledende undersøgelse. Denne havde således fokus på at redde skattene og omfattede altså ikke nærmere undersøgelse af anlægssporene.

Skattens indhold

Fundforholdene ved Bramslev giver ikke mulighed for præcis afgrænsning af de enkelte skattefund. Forskydningen af genstandene i pløjelaget betyder, at det ikke kan udelukkes, at enkelte af fundene i begge områder reelt kan stamme fra den anden nedlægning. Idet skat nr. 1 ligger lidt højere i terrænet er det næppe sandsynligt, at mange fund fra den laveliggende skat nr. 2 mod syd er blevet transporteret op ad bakke til denne. Omvendt har tyngdeloven betydet en øget tendens til erosion af materialer inklusive sølvgenstandene fra nord mod syd. Afstanden mellem skattene er imidlertid så tilpas stor, at fundkoncentrationerne står nogenlunde velafgrænset. Kun et mindre antal sølvgenstande er fundet så spredt i området, at de ikke nødvendigvis har været nedlagt sammen med de øvrige. I samme åndedrag skal det nævnes, at detektorfundmaterialet fra marken også omfatter flere genstande af bronze og bly fra yngre jernalder, vikingetid og middelalder bl.a. flere fibler, to tenvægte, et vægtlod og en Torshammer. Genstande, der for det meste vedkommende tydeligvis ikke har direkte tilknytning til skattene.

Hvis man med forbehold for ovenstående tager udgangspunkt i fundenes spredning i pløjelaget, så kan fundene inden for et ca. 25x30 meter stort område mod nord knyttes til skat nr. 1. Dette materiale omfatter 49

Sølvgenstandenes spredning på marken og de anlagte udgravningsfelter (lys grå).

Fund af sølv er markeret med turkis prik og de øvrige detektorfund med sort firkant.

Baggrund: Ortofoto fra foråret 2022 (© Dataforsyningen).

hele eller fragmenterede mønter og 28 stykker andet brudsølv. Sidstnævnte består bortset fra et par smelteklumper næsten udelukkende af små klip af stænger, armringe og barrer på ca. 2-10 gram. Det numismatiske materiale domineres af mønter slået under Harald Blåtand og rummer 15 hele eller fragmenterede mønter af Carolus Dorestad-typen og 11 korsmønter.³ Hertil kommer 19 tyske mønter med Sachsenpfennige (8 stk.) som største enkeltgruppe. Endelig omfatter fundene fra denne nedlægning også to hele dirhemer og et par fragmenter af sådanne.

Sølvet fra skat nr. 2 fandtes spredt inden for et areal på 40x50 meter. Denne deponering her har været omtrent tre gange større end skat nr. 1, men fundene ligner, når man ser bort fra brudsølvets mærkbart mindre stykstørrelse, i de fleste tilfælde materialet fra den nordligere nedlægning. Fundlisten fra dette område omfatter 178 poster, hvoraf 56 er brudsølv og resten hele eller fragmenterede mønter. Brudsølvet består også her for en stor del af itu hakkede stænger og armbånd, men inkluderer også en del små stykker af andre smykker – bl.a. fingerringe og blikperler. Dette materiale rummer modsat skat nr. 1 en mængde småstykker på under et gram – ikke sjældent helt ned til 0,1 gram. Mønterne er også her domineret af et udpluk slået under Harald Blåtand. Carolus Dorestad-eftersligningerne foreligger i 37 hele eller fragmenterede eksemplarer og korsmønterne i 36. De udenlandske mønter falder også her i to hovedgrupper – tyske denarer/penninge og sønderdelte dirhemer.

Begge skatte er formentlig blevet nedlagt i sidste halvdel af 980'erne. Yngste mønter udgøres i begge fundkoncentrationer af tyske Sachsenpfennige slået under Otto den 3. med en omtrentlig dateringsramme fra 985-1000, og blandt de nordiske mønter, hvoraf mange er uhyre velbevarede og næppe kan have cirkuleret længe, er kun KG 8, 9 og 10 samt nogle enkelte KG 11 repræsenteret. Eksemplarer af korsmønterne KG 12 fra den sidste fase af udmøntninger fra omkring år 985 savnes.⁴ Desuden understreger fraværet af de engelske mønter, som fra 990'erne øges mar-

Dronefoto af de to udgravningsfelter og søgegrøfter under muldafbrømning (set fra syd).

Afrømningen blev foretaget etapevis i ca. 10 cm tykke lag, og hvert nyt fritlagt niveau blev grundigt afsøgt af en lille gruppe erfarne detektorfolk.

Foto: Nordjyske Museer.

³ Mønterne er bestemt af Line Bjerg, Nationalmuseet.

⁴ KG 8-12 referer til Malmer 1966. Se også Moesgaard 2018, s. 147. Om den sene datering af KG 12, se Moesgaard 2016.

kant i det danske materiale, et *terminus ante quem* for deponeringerne omkring 990.⁵

De nedbrydende processer i pløjelaget har imidlertid sat sine spor i materialet fra Bramslev. Særligt en del af de tynde mønter slået under Harald Blåtand er kun repræsenteret ved små fragmenter. Dette vanskeliggør vurdering af skattenes oprindelige antal af disse mønter. En del mindre fragmenter stammer formentlig fra samme mønt. Også de fleste af dirhemeerne er ikke overraskende kun repræsenteret ved fragmenter, men her er der overvejende tale om bevidst sønderdelte mønter. Kun to af de i alt 26 dirhemeer er således intakte. Nogle af mønterne har desuden forskellige spor efter testning af sølvet. Dette gælder dog kun i begrænset omfang de nordiske mønter, som blot i enkelte tilfælde er bøjet eller helt sammenfoldet.

Blandt de mere spredte sølvfund fra marken springer to fragmenter af samme store ringnål i øjnene. Disse udgør de største sølvstykker fra marken. Den største vejer lidt mere end 70 gram. Stykkerne stammer fra en ringnål af typen med store kugler i enderne af den åbne ring. Dragtnålen er unik, men minder med sine niello-dekoreringer på ringen blandt andet om en mere end 400 gram tung ringnål fundet ved Møllerløkken i Odense i 1800-tallet.⁶ Med en datering til midten af 900-tallet kunne de to fragmenter meget vel stamme fra en af skattenedlæggelserne, men de er fundet henholdsvis ca. 30 og 60 meter sydøst for deponeringsstedet for skat 2. Da større genstande nemmere bliver fanget i bondens maskiner og dermed har tendens til at flytte sig mere end mindre objekter som f.eks. mønter, kan forskydningen måske forklares ad denne vej.⁷ At forskydning imidlertid ikke udelukkende er sket i pløjeretningen, taler omvendt imod samhörighed med skattene. Ringnålene kan derfor meget muligt repræsentere yderligere en eller to selvstændige nedlægninger.⁸

De øvrige sølvgenstande fundet lidt mere spredt i området omkring skattene udgøres primært af fund, som i karakter og datering ligner materialet i skattene, hvorfor hovedparten formentlig stammer fra disse. Heriblandt findes yderligere 11 mønter. Disse svarer for hovedpartens vedkommende til indholdet i skattene, men blandt dem er også et par "afvigere", nemlig den eneste engelske vikingemønt fundet på marken

Det ene af de to fragmenter af en stor eksklusiv ringnål af "Ball-typen" med store fint dekorerede kugler i enderne af den åbne ring. Fragmenterne blev fundet lidt sydøst for den sydlige skat, og det er uvist om de stammer fra denne.

Foto: Nordjyske Museer.

5 For nærmere vedrørende de engelske mønters øgede cirkulation i slutningen af 900-årene, se f.eks. Moesgaard 2018, s. 147-148.

6 Skovmand 1942, s. 85.

7 Paulsson 1999, s. 47; Christiansen 2016, s. 29-30.

8 Luftfotos fra området viser, at den nord-sydgående pløjeretning tilsyneladende har været opretholdt på marken siden 1995 og formentligt også forud for dette (samme pløjeretning ses også på luftfotoserien fra 1954).

9 Se Moesgaard 2015 s. 83-85 for diskussion om fænomenet "dobbeltskatte". Se Moesgaard 2015 for den normale sammensætning af skattefund i perioden.

indtil videre – en penny slået under Æthelred den 2., og en tysk denar slået under Henrik den 3. Sidstnævnte synes med sin dateringsramme fra 1036-1056 at indikere fortsat aktivitet på stedet hen imod slutningen af vikingetiden.

Bramslevskattene og Harald Blåtands Fyrkat

Fundet af skattene ved Bramslev er fortsat så nyt, at mange detaljer vedrørende såvel fundene som selve fundstedet endnu savner nærmere belysning. Spørgsmålene er derfor flere end svarene. Overordnet set ligner skattene, hvis man ser bort fra fragmenterne af den store ringnål, som muligvis ikke stammer fra selve skattenedlægningerne, sammensætningsmæssigt en del af de øvrige skattefund fra perioden, og fordelingen på to nedlægningssteder synes at bekræfte billedet af "dobbeltskatte" som værende forholdsvis almindelige i vikingetidens Danmark – måske simpelthen blot affødt af et ønske om risikospredning i urolige tider.⁹

Af særlig interesse er selve fundstedet. Fyrkat, som udgør en af de fem ringborge opført i Harald Blåtands regeringstid, ligger således blot 8 km mod sydvest. Ringborgene har givetvis både under opførslen og den daglige drift været stærkt afhængige af bebyggelserne i det nærmeste opland, blandt andet som leverandører af arbejdskraft og fødevarer. På den baggrund kan det ikke undre, at Harald Blåtands mønter er endt i Bramslev, og man forestiller sig let en række maleriske scenarier, som kunne have ledt til deponeringen af de to sølvskatte i en landsby ganske nær et centralt militærstrategisk knudepunkt i et land, som i sidste halvdel af 980'erne var præget af stridighederne mellem Harald Blåtand og sønnen Svend Tveskæg.

Mange sådanne spekulationer vil formentlig forblive spekulative, men yderligere belysning af fundkonteksterne kan alligevel formentlig bringe os tættere på en dybere forståelse af Bramslevskattene. I de kommende måneder vil Nordjyske Museer, med støtte fra Slots- og Kulturstyrelsen, derfor foretage nærmere undersøgelser af en større flade omkring fundstederne for de to skatte med sigte på blandt andet nærmere belysning af sølvdeponeringernes relationen til bygningerne, som har stået på stedet i vikingetiden.

Litteratur

- Christiansen, T.T. 2016. Danish Metal Detector Finds. I: J. Marten & M. Ravn (red.): *Pløvejord som kontekst – Nye udfordringer for forskning, forvaltning og formidling*. Oslo., s. 23-36.
- Christiansen, T.T. 2017: *The Productive Limfjord Region in perspective: A Study of Metal Detecting Sites and Socioeconomic Development in Denmark, AD 400-1150*. Unpublished PhD thesis. Aarhus University.
- Malmer B. 1966. *Nordiska mynt före år 1000*. Bonn & Lund.
- Moesgaard, J.C. 2015. *King Harold's Cross Coinage - Christian Coins for the Merchants of Haithabu & the King's Soldiers*. Publications from the National Museum. Studies in Archaeology and History, vol. 20.2, Jelling Series.
- Moesgaard, J.C. 2016. "Harald Blåtands mønt", *Skalk*, 2016, no 3, s. 18-21.
- Moesgaard, J.C. 2018. "Kapitel 3. Første skridt mod en møntøkonomi". I: M. Andersen & T. Bonde Christensen (red.). "*Denar til Daler – Danmarks mønthistorie indtil 1550*". Danmarks Nationalbank, København.
- Paulsson, Jonas 1999. "Metalldetektering och Uppåkra. Att förhålla sig till ett detektormaterial.". I: B. Hårdh (red.). *Fynden i centrum: keramik, glas och metall från Uppåkra*. Acta archaeologica Lundensia. Series in 8; 30. Uppåkrastudier; 2, Almqvist & Wiksell, Stockholm, s. 41-65.
- Skovmand, R. 1942. "De danske skattefund fra Vikingetiden og den ældste Middelalder indtil omkring 1150", *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie*, 1942, s. 1-275.

450

ÅRS JUBILEUM AV MUSEETS SAMLINGAR

Ekonomiska museet – Kungliga myntkabinettet Jubileumsmedalj 1572 – 2022

För att uppmärksamma 450 års-jubileet av museets samlingar har skulptören och konstnären Ernst Nordin fått i uppdrag att skapa en minnesmedalj. Köp den på museet eller beställ via e-post. Kostnad: 1595 kr (porto tillkommer vid beställning).

Skicka din beställning till info@ekonomiskamuseet.se med namn, leveransadress och antal. Vi återkommer med beställningsbekräftelse och betalningsinstruktioner. Leveranstid cirka tre veckor.

Beskrivning: Rund,präglad. Diameter: 40 millimeter. Tjocklek: 3 millimeter.
Vikt: 34 gram. Metall: Finsilver 999. Upplaga: 75 exemplar. Förpackning: Etui

Ekonomiska museet
Kungliga myntkabinettet

ekonomiskamuseet.se
Narvavägen 13-17, Stockholm

FORENINGER & KABINETTER | NNU

Nordisk Numismatisk Union · Grundlagt 1935
Formand 2022-2025: Curt Ekström

Medlemmer:

Dansk Numismatisk Forening

Formand: Michael Wagner Christiansen
Hjemmeside: numismatik.dk
E-mail: formand@numismatik.dk

Føroya Myntsavnarafelag

Formand: Jóhannes Andreassen
Hjemmeside: myntsavnarafelag.qsite.dk
E-mail: ja@kallnet.fo

Myntsafnarafelag Íslands

Formand: Eiríkur Lindal
Hjemmeside: mynt.is
E-mail: eirikur@lindalsal.is

Norsk Numismatisk Forening

Formand: Guttorm Egge
Hjemmeside: norsksnum.org
facebook.com/Norsksnumismatiskforening/
E-mail: sverdy@online.no

Numismatiska Föreningen i Åbo

Ordförande: Tom C. Bergroth
E-post: tom.bergroth@royalcourt.se

Skånes Numismatiska Förening

Ordförande: Kristian Riesbeck
Hemsida: sknf.se
E-post: foreningen@sknf.se

Suomen Numismaattinen Yhdistys/ Numismatiska Föreningen i Finland

Ordförande: Juha Hyötyläinen
Hemsida: snumis.fi
E-post: jumailhy@gmail.com

Svenska Numismatiska Föreningen

Ordförande: Curt Ekström
Hemsida: numismatik.se
E-post: info@numismatik.se

Den kongelige Mønt- og Medaillesamling, Nationalmuseet

Frederiksholms Kanal 12, 1220 København K,
Danmark
Michael Andersen
Hjemmeside: natmus.dk
E-mail: michael.andersen@natmus.dk

Ekonomiska museet/Kungl. Myntkabinettet

Narvavägen 13-17, Box 5428, 114 84 Stockholm,
Sverige

Cecilia von Heijne
Hemsida: myntkabinettet.se
E-mail: Cecilia.vonHeijne@shm.se

Historiska museet vid Lunds Universitet

Krafts torg 1, 223 50 Lund, Sverige
Gitte Tarnow Ingvardson
Hemsida: luhm.lu.se
E-post: gitte.ingvardson@luhm.lu.se

Myntkabinettet, Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo

Frederiksgate 2, Oslo
Postadresse: Postboks 6762. St. Olavsplass, 0130 Oslo
Håkon Roland
Hjemmeside: khm.uio.no
epost: hakon.roland@khm.uio.no

Myntsafn Seðlabanka og Þjóðminjasafns

Einholt 4, 105 Reykjavík, Island
Vakant
Hjemmeside: sedlabanki.is
E-mail: safnadeild@sedlabanki.is

Nationalmuseets Myntkabinett

Mannerheimintie 34, P.O. Box 913
00101 Helsinki, Finland
Frida Ehrnsten
Hemsida: kansallismuseo.fi/sv/samlingar/
E-post: frida.ehrnsten@kansallismuseo.fi

Numismatiska Forskningsgruppen, Stockholms universitet

106 91 Stockholm, Sverige
Professor Jens Christian Moesgaard
Hemsida: archaeology.su.se/
numismatiska-forskningsgruppen
E-post: jens.christian.moesgaard@ark.su.se

Uppsala universitets myntkabinett

Besöksadress: Universitetshuset, Biskopsgatan 3
Postadress: Gustavianum, Uppsala universitets museum,
Akademigatan 3, 753 10 Uppsala, Sverige.
Ragnar Hedlund
Hemsida: coincabinet.uu.se
E-post: myntkabinettet@gustavianum.uu.se

NTNU Vitenskapsmuseet

Erling Skakkes gate 47 B
Postadresse: Institutt for arkeologi og kulturhistorie,
7491 Trondheim, Norge
Jon Anders Risvaag
Hjemmeside: ntnu.no/museum/start
E-post: jon.risvaag@ntnu.no

Arkeologisk museum, Universitetet i Stavanger

Peder Klows gate 30A, Våland. Postboks 8600 Forus,
4036 Stavanger, Norge
Linn Eikje Ramberg
Hjemmeside: uis.no/nb/arkeologisk-museum
E-post: linn.l.ramberg@uis.no

Sælg mønter og medaljer på auktion

*Charles II, 1660–1685
5 Guineas 1672, London
Hammerslag: 70.000 kr.*

*Vikingerne i Northumbriaca, 921–927
Penny
Hammerslag: 70.000 kr.*

*Romerriget
Lucius Verus, 161–169 e.v.t.
Hammerslag: 85.000 kr.*

*Christian V, 1670–1699
Søslaget i Køge Bugt,
sølvmedalje 1677
Hammerslag: 440.000 kr.*

*Rusland
Alexander III
"Memory of the Opening of
St. Peterburg Maritime Canal"
sølvmedalje 1885
Hammerslag: 60.000 kr.*

BRUUN RASMUSSEN

PART OF THE BONHAMS NETWORK

bruun-rasmussen.dk